

دانشگاه فرهنگیان

فصلنامه علمی

مطالعات کارورزی در تربیت معلم

سال دوم شماره ۲

تاریخ چاپ: بهار ۱۳۹۹

ارزیابی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی از نظر میزان توجه به
مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی بر اساس تکنیک آنتروپی‌شانون

محدثه صفاریه^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۲۴

علی محمد رضایی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱/۱۵

چکیده

امروزه علی‌رغم ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسائل زندگی فاقد توانایی‌های لازم و اساسی هستند و همین امر آنان را در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی روزمره و مقتضیات آن آسیب‌پذیر نموده است. مهارت‌های زندگی، مهارت‌هایی هستند که برای افزایش توانایی‌های روانی - اجتماعی افراد آموزش داده می‌شوند و فرد را قادر می‌سازند که به‌طور مؤثر با مقتضیات و کشمکش‌های زندگی روبه‌رو شود. هدف پژوهش حاضر نیز بررسی میزان توجه کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی به مؤلفه‌های مهارت زندگی هست. از روش تحلیل محتوای کمی آنتروپی‌شان برای تحلیل محتوای کتاب استفاده گردیده است. نتایج پژوهش نشان داد که به‌تمامی مؤلفه‌های مهارت زندگی در کتاب تعلیمات اجتماعی توجه گردیده است. از بین این مؤلفه‌ها، بیش‌ترین مقدار مربوط به مهارت تفکر خلاق (۱۷,۷ درصد) و با ضریب اهمیت ۰,۵۰۴ و کم‌ترین مقدار مربوط به مهارت تصمیم‌گیری (۴۰,۴ درصد) و ضریب اهمیت ۰,۰۵۲ می‌باشد. بنابراین لازم است تدابیری جهت پرورش مؤلفه‌هایی با فراوانی پایین در دانش آموزان اندیشه شود.

کلیدواژه: مطالعات اجتماعی، تحلیل محتوا، مهارت زندگی، پنجم ابتدایی، آنتروپی‌شان

^۱ - کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه سمنان - Nastaran1392z@gmail.com - ۰۹۱۹۹۹۸۷۹۹۴

^۲ - دانشیار گروه آموزشی علوم تربیتی آموزش و پرورش کودکان استثنایی دانشگاه سمنان، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

مقدمه

امروز با توجه به آهنگ سریع تحولات در عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بشر نیاز دارد تا بر اساس شرایط موجود، تغییراتی در عرصه‌ی زندگی‌اش پدید آورد. چراکه ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد را در رویارویی با چالش‌ها و مشکلات زندگی فاقد توانایی لازم اساسی نشان می‌دهد و همین امر آنان را در مواجهه با مشکلات روزمره آسیب‌پذیر کرده است (ولی زاده، ۱۳۸۱). بشر امروز بیش از هرزمانی در کنار پیشرفت‌ها و تحولات پی‌درپی علمی و صنعتی با ابهام و سردرگمی روبه‌رو است و بی‌شک قرار گرفتن در قلب چنین تحولات عظیمی، سلاحی نیرومند را در مواجهه با آنان می‌طلبد که آن نیز چیزی جز مهارت‌های زندگی و هنر زندگی کردن نیست. مهارت‌های زندگی به‌عنوان توانایی‌ها، دانش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهایی تعریف‌شده که برای شادمانی و موفقیت آموخته می‌شوند تا فرد را قادر سازند با موفقیت‌های زندگی سازگار و بر آنها مسلط شود (ادیب و فردانش، ۱۳۸۲). اصطلاح مهارت‌های زندگی به گروه بزرگی از مهارت‌های روانی، اجتماعی و بین فردی اطلاق می‌شود و می‌تواند به افراد کمک کند تا تصمیمات خود را با آگاهی اتخاذ نمایند، به‌طور مؤثر ارتباط برقرار کنند، مهارت‌های مقابله‌ای و مدیریت شخصی خود را گسترش دهند و زندگی سالم و باروری داشته باشند (سپاه منصور، ۱۳۸۵).

مهارت‌های زندگی شامل توانایی تنظیم اهداف واقع‌گرا، حل مشکلات، تصمیم‌گیری و ارزیابی پیامدهای آن، ارتقاء مهارت‌های درون فردی و بین فردی مناسب هستند، کسب این مجموعه از مهارت‌ها برای پرداختن به چالش‌های هرروزه زندگی مثل سازمان‌دهی امور شخصی، کنترل مراقبت بهداشتی، تعقیب فعالیت‌های حرفه‌ای، آموزشی، تفریحی و درگیری در تعامل‌های اجتماعی مثبت ضروری هستند (کینگنورث و هیلی^۱، ۲۰۰۷). بوتوین و کانتور^۲(۲۰۰۷)، مهارت‌های زندگی را به دو مقوله‌ی مهارت‌های خود نظاره‌گری و مهارت‌های اجتماعی تقسیم می‌کنند.

^۱ -Kingsnorth & Healy

^۲ -Botvin & Kantoor

یکی از نظراتی که نویدبخش برای بررسی توسعه مهارت‌های زندگی است، نظریه خودمختاری است که در هسته اصلی آن تئوری توسعه انسانی قرار دارد. یکی از جنبه‌های کلیدی این نظریه سطح حمایت از استقلال معلم است که بر یادگیری و توسعه دانش آموزان اثر می‌گذارد. فراهم کردن انتخاب در فعالیت‌ها، تشویق استفاده از ابتکار و حل مسئله، تشویق برای کار با هم، و ارائه راهکار منطقی برای کارها می‌تواند در این امر مؤثر افتد (کرونین^۱، ۲۰۲۰). سازمان بهداشت جهانی مهارت‌های زندگی را با عناوین ده‌گانه زیر مشخص نموده است که برخوردار از هر یک از این مهارت‌ها مستلزم دانستن، تمرین، و به‌کارگیری هر چه بیشتر در زندگی روزمره است. مهارت خودآگاهی، مهارت همدلی، مهارت روابط بین فردی، مهارت ارتباط مؤثر، مهارت مقابله با استرس، مهارت مدیریت برهیجان‌ها، مهارت حل مسئله، مهارت تصمیم‌گیری، مهارت تفکر خلاق، مهارت تفکر نقادانه (رادفر، ۱۳۸۷).

لزوم آموزش مهارت‌های زندگی توسط افراد مختلفی بررسی شده است از جمله: حجت پناه و گلچین نیا (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان تبیین ضرورت آموزش مهارت‌های زندگی در مدارس بیان نمودند که همه ما گاهی در زندگی با چالش‌ها و مشکلاتی مواجه می‌شویم. در برخورد با این دشواری‌ها، در اختیار داشتن منابع و مهارت‌هایی که به ما کمک می‌کنند تا به بهترین شکل ممکن از عهده‌ی حل مشکلات خود برآییم، تسلی‌بخش است. انتقاد مهم به تعلیم و تربیت رسمی این است که به برخی مهارت‌های حرفه‌ای و ابزاری و تنها بر بعد شناختی تمرکز کرده است و به دیگر ابعاد فکری و روانی و اجتماعی توجهی ندارد. ضرورت یاری افراد جهت رشد بهتر مهارت‌های زندگی و معیشت خود، رفته‌رفته از اهداف مهم آموزش و پرورش تلقی می‌شود. مدرسه علاوه بر کارکردهای رسمی آموزش خواندن و نوشتن باید در زمینه‌های آموزش مهارت‌های زندگی به دانش آموزان نیز ایفای نقش کند. تأکید بیش‌ازحد بر اطلاعات و دانش نظری، دانش آموزان را از یادگیری مهارت‌های ضروری زندگی محروم می‌سازند. آموزش اخلاق و مهارت‌های زندگی هدف اصلی دستگاه آموزشی - تربیتی است اما چه راهکارهایی برای آن مدنظر است تا قوه‌ی خلاقیت دانش آموزان بارور شود و بر عرصه‌ی دانش و زندگی از آن بهره‌مند شوند. آموزش و پرورش در جوامع بشری برای بهبود وضعیت زندگی انسان‌ها و تربیت نیروی انسانی مؤثر در رشد جامعه تلاش می‌کند، حال آنکه در کنار مهارت‌های عمومی (خواندن و نوشتن و...)، رسیدن فراگیران به تفکر منطقی از اهداف اصلی فرآیند تعلیم و تربیت

^۱ -Cronin

است که دولت‌ها برای آن از منابع عمومی کشور هزینه می‌کنند. در واقع صرف این هزینه با تأثیر چندین برابر در رشد جوامع، سرمایه‌گذاری بسیار موفق و نتیجه‌بخش است.

آموزش مهم‌ترین ویژگی برای شخصیت‌سازی و رشد اخلاقی است، بنابراین مهارت‌های زندگی نقش مهمی در شخصیت و شخصیت‌سازی بازی می‌کند. مهارت‌های زندگی مهارت‌هایی است که کودکان را در مواجهه با شرایط روزمره و در پیشبرد زندگی یاری می‌دهد. دلایلی مانند عدم حمایت اخلاقی و افزایش فشار، فقدان ارزش‌های خانوادگی، فقر، انفجار جمعیت، عدم شغل، فشار روانی، خودکشی، استعمال دخانیات، مشروبات الکلی، سوءمصرف مواد مخدر، فعالیت‌های ضداجتماعی منجر به اختلال در رشد اجتماعی، روانی، عاطفی، جسمی می‌شود. آموزش و پرورش تنها ابزاری است که می‌تواند فرزندان را به‌عنوان شهروندان باهوش، اجتماعی و به‌خوبی تنظیم‌شده در جامعه به بار آورد (راگامایی^۱، ۲۰۲۰).

براهویی، عارفی و چابکی (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان مهارت‌های زندگی در برنامه درسی مقطع دبستان: ضرورت و بایست‌ها انجام نمودند که خلاصه‌ای از آن به شرح زیر آورده شده است. مهارت‌های زندگی و توانایی استفاده از آن به‌عنوان یکی از عوامل تعیین‌کننده موفقیت شناخته می‌شود. به همین دلیل این مسئله مهم در سال‌های اخیر به یکی از اجزای ضروری در آموزش کلاس درس، زندگی و اجتماع تبدیل شده است. مهارت‌های زندگی، مهارت‌هایی هستند که برای افزایش توانایی‌های روانی-اجتماعی افراد آموزش داده می‌شوند و فرد را قادر می‌سازند که به‌طور مؤثر با مقتضیات زندگی روبرو شوند. از این‌رو هدف از این مطالعه، تبیین ضرورت‌ها و بایست‌های مهارت‌های زندگی در برنامه درسی مقطع دبستان، برای درک بهتر توجه به آن در کلاس درس است. روش استفاده‌شده در این مقاله، توصیفی - تحلیلی است که به همین منظور در گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و مطالعه اسنادی استفاده شده و با توجه به هدف پژوهش و پاسخ‌گویی به سؤالات، به تلخیص و دسته‌بندی اطلاعات پرداخته شده است. در این راستا نتایج نشان داد که دوره ابتدایی از لحاظ رشد، تربیت و تکوین شخصیت کودکان، دوره‌ای بسیار مهم است که پایه و اساس آموزش‌های بعدی قرار می‌گیرد. اهمیت و ضرورت آموزش مهارت‌های زندگی در این مقطع به این دلیل بوده که اگر این آموزش‌ها (مهارت‌های زندگی) از سنین نخستین آغاز نشود، با شکل‌گیری شخصیت در سال‌های بعد، میزان اثربخشی و نفوذ آموزش کم شده و تأثیری که این مقطع سنی برای شکل‌گیری مهارت‌های زندگی در

^۱ -Ragamayi

کودکان دارد، در سال‌های بعد کم‌رنگ‌تر خواهد شد و در این بین افرادی که شیوه‌های صحیح رفتار اجتماعی را فرا گرفته‌اند و مهارت‌های لازم در جهت تطبیق خود با خانواده و جامعه را نیاموخته‌اند با آسیب‌های جدی و متعدد شخصیتی روبرو خواهند شد. در صورتی که برخی رفتارهای ضد اجتماعی در آن‌ها شکل گرفته باشد، بروز واکنش‌های خشن و منفی شدت می‌یابد و پیامد آن این است که آسیب‌های روان‌شناختی و انحرافات و ناهنجاری‌های روحی جلوه دوچندانی پیدا می‌کند. این اهمیت و ضرورت در تحقیقات خارجی نیز بیان شده است از جمله ویگورسکی^۱ (۱۹۹۵) نشان داده که آموزش مهارت‌های زندگی می‌تواند به افزایش مهارت مقابله‌ای در برابر استرس‌های خانوادگی به افراد شرکت‌کننده کمک کند و در تحقیقی دیگر هاتفیلد^۲ (۲۰۰۲) نشان داد که آموزش‌هایی از این قبیل می‌تواند تأثیرات مثبتی در ارتباطات خانواده به‌جا گذاشته و موجب رشد احساساتی از قبیل انسان‌دوستی در افراد شرکت‌کننده شود.

از آنجا که مدرسه از مهم‌ترین نهادهایی می‌باشد که با کمک آن می‌توان رفتارهای بهنجار و مهارت‌ها را در کودکان نهادینه نمود و در ایران اکثر این محتوا از طریق کتب درسی و به‌صورت متمرکز به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود و مهم‌ترین کتابی که در این زمینه مؤثر می‌باشد کتاب تعلیمات اجتماعی است بنابراین پژوهشگر بر آن شد تا تحلیل محتوایی را در مورد کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم انجام دهد تا میزان انتقال این مطالب را به دانش‌آموزان بسنجد. هرچند برخی از پژوهشگران به روش‌های گوناگونی میزان توجه به این مهارت‌ها را سنجیده‌اند از جمله ایلخان (۱۳۹۷)، نشان داده است که، میزان مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و درصد مقوله‌های این مهارت‌ها در پایه سوم بیشترین فراوانی را دارد و پس از آن پایه ششم، چهارم و پنجم به ترتیب بیشترین تأکید را بر مهارت‌های زندگی داشته‌اند. مهارت‌های فردی، حل مسئله و مهارت‌های اجتماعی به ترتیب بیشترین فراوانی را داشته‌اند و کمترین فراوانی در سه پایه به ترتیب مربوط به مقابله با استرس، مدیریت هیجان و تفکر خلاق بوده است. مهارت مقابله با استرس در پایه‌های پنجم و ششم و مهارت مدیریت هیجان در پایه‌های چهارم و ششم اصلاً به کار نرفته است. قاسمی فرد و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی تحت عنوان بررسی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی پنجم از منظر توجه به مهارت‌های زندگی انجام داده‌اند. چکیده‌ای از این پژوهش به شرح زیر آورده شده است: اهمیت کتاب

^۱ -Wichroski

^۲ -Hatfield

درسی در نظام آموزشی و تأثیر آن در فرهنگ و پرورش ابعاد شخصیتی فرد بر کسی پوشیده نیست. پژوهش حاضر باهدف بررسی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی پنجم درصدد است تا میزان توجه محتوای کتاب از نظر توجه به مهارت‌های زندگی موردنقد و بررسی قرار دهد. برای انجام این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است؛ و از بین کتب درسی دوره‌ی ابتدایی کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی پنجم را به‌عنوان نمونه انتخاب کردیم. ابزار جمع‌آوری اطلاعات فهرست تحلیل محتوا (چک‌لیست) بود که بر اساس آن، کار تحلیل صورت گرفت. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش از طریق طیف لیکرت به‌عنوان یکی از رایج‌ترین روش‌های جمع‌آوری داده‌ها و ارائه‌ی یافته‌ها استفاده شده است. نتیجه‌ی این پژوهش وضعیت مطلوبی را در کتاب مطالعات اجتماعی پنجم از منظر توجه به مهارت‌های زندگی نشان می‌دهد. عمومی اسرمی و همکاران (۱۳۹۴) نیز در پژوهش خود با عنوان تحلیل محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی از منظر توجه به پرورش مهارت زندگی در دانش آموزان بیان کرده‌اند که هدف پژوهش حاضر بررسی میزان توجه به پرورش مهارت‌های زندگی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در سال ۱۳۹۴ و از روش توصیفی جهت مشخص نمودن مؤلفه‌های مهارت زندگی و از روش -تحلیل محتوا به‌منظور بررسی برنامه درسی استفاده شده است. جامعه آماری در بخش تحلیل محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بوده که از این جامعه کتاب مطالعات پنجم به‌صورت هدفمند انتخاب شده است نتایج به‌دست آمده بیانگر این است که کتاب در پنج فرضیه که مورد تحلیل قرار گرفته ۵۹ امتیاز را کسب کرده است. اما کم‌تر پژوهشگری به بررسی این مهارت با کمک تکنیک آنتروپی‌شان پرداخته است. از این رو می‌توان این ویژگی را از جمله نوآوری‌های این پژوهش دانست. طبق گفته یونیسف، مهارت‌های زندگی یک تغییر رفتار یا رویکرد توسعه رفتار است که برای رفع تعادل سه حوزه طراحی شده است: • دانش • نگرش • مهارت (پرچاپاتی^۱، ۲۰۱۷).

نهادهای جهانی مانند یونیسف، یونسکو ده گروه اصلی مهارت‌های زندگی را در لیست قرار می‌دهند (پرچاپاتی، ۲۰۱۷). به‌منظور آشنایی بیش‌تر با این مهارت‌های ده‌گانه هر یک را به‌طور مختصر شرح می‌دهیم:

مهارت خودآگاهی: خودآگاهی توانایی شناخت خود و آگاهی از خصوصیات، نقاط ضعف و قدرت، خواسته‌ها، ترس‌ها و انزجارها است. رشد خودآگاهی به فرد کمک می‌کند تا دریابد تحت استرس قرار دارد یا نه و این معمول پیش‌شرط و شرط ضروری روابط اجتماعی و روابط بین فردی مؤثر و همدلانه است.

مهارت همدلی: همدلی یعنی این‌که فرد بتواند زندگی دیگران راحتی زمانی که در آن شرایط قرار ندارد، درک کند. همدلی به فرد کمک می‌کند تا بتواند انسان‌های دیگر را حتی وقتی با آن‌ها بسیار متفاوت است بپذیرد و به آن‌ها احترام گذارد. همدلی روابط اجتماعی را بهبود می‌بخشد و به ایجاد رفتارهای حمایت‌کننده و پذیرنده، نسبت به انسان‌های دیگر، منجر می‌شود.

مهارت روابط بین فردی: این توانایی به ایجاد روابط بین فردی مثبت و مؤثر فرد با انسان‌های دیگر کمک می‌کند. یکی از این موارد، توانایی ایجاد و ابقای روابط دوستانه است که در سلامت روانی و اجتماعی، روابط گرم خانوادگی به‌عنوان یک منبع مهم حمایت اجتماعی و قطع روابط اجتماعی ناسالم نقش بسیار مهمی دارد.

مهارت ارتباط مؤثر: این توانایی به فرد کمک می‌کند تا بتواند کلامی یا غیرکلامی و مناسب با فرهنگ، جامعه و موقعیت خود را بیان نماید. بدین معنی که فرد بتواند نظرها، عقاید، خواسته‌ها، نیازها و هیجان‌های خود را ابراز و به هنگام نیاز بتواند از دیگران درخواست کمک و راهنمایی نماید. مهارت تقاضای کمک و راهنمایی از دیگران در مواقع ضروری، از عوامل مهم یک رابطه سالم است.

مهارت مقابله با استرس: این توانایی شامل شناخت استرس‌های مختلف زندگی و تأثیر آن‌ها بر فرد است. شناسایی منابع استرس و نحوه تأثیر آن بر انسان، فرد را قادر می‌سازد تا با اعمال و موضع‌گیری‌های خود فشار و استرس را کاهش دهد.

مهارت مدیریت بر هیجان‌ها: این توانایی فرد را قادر می‌سازد تا هیجان‌ها را در خود و دیگران تشخیص دهد، نحوه تأثیر هیجان‌ها بر رفتار را بداند و بتواند واکنش مناسبی به هیجان‌های مختلف نشان دهد. اگر با حالات هیجانی، مثل غم، خشم یا اضطراب درست برخورد نشود، این هیجانات تأثیر منفی بر سلامت جسمی و روانی خواهند گذاشت و برای سلامت پیامدهای منفی به دنبال خواهند داشت.

مهارت حل مسئله: این توانایی فرد را قادر می‌سازد تا به‌طور مؤثری مسائل زندگی را حل نماید. مسائل مهم زندگی چنانچه حل نشده باقی بمانند، استرس روانی ایجاد می‌کنند که به فشار جسمانی نیز منجر می‌گردد.

مهارت تصمیم‌گیری: این توانایی به فرد کمک می‌کند تا به نحو مؤثری در مورد مسائل زندگی تصمیم‌گیری نماید. اگر فردی بتواند فعالانه در مورد اعمالش تصمیم‌گیری نماید، جوانب مختلف انتخاب‌ها را بررسی و پیامد هر انتخاب را ارزیابی کند، مسلماً در سطوح بالاتر بهداشت روانی قرار خواهد گرفت.

مهارت تفکر خلاق: این نوع تفکر هم به حل مسئله و هم به تصمیم‌گیری‌های مناسب کمک می‌کند. با استفاده از این نوع تفکر، راه‌حل‌های مختلف مسئله و پیامدهای هر یک از آن‌ها بررسی می‌شوند. این مهارت فرد را قادر می‌سازد تا مسائل را از ورای تجارب مستقیم خود دریابد و حتی زمانی که مشکلی وجود ندارد و تصمیم‌گیری خاصی مطرح نیست، با سازگاری و انعطاف بیشتر به زندگی روزمره بپردازد.

مهارت تفکر نقادانه: تفکر نقادانه، توانایی تحلیل اطلاعات و تجارب است. آموزش این مهارت، فرد را قادر می‌سازد تا در برخورد با ارزش‌ها، فشار گروه و رسانه‌های گروهی مقاومت کند و از آسیب‌های ناشی از آن در امان بماند (راد فر و حمیدی، ۱۳۸۷).

جدول ۱- اجزای هر یک از مهارت‌های ده‌گانه (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی)

ردیف	نوع مهارت	اجزای مهارت
۱	خودآگاهی	آگاهی از نقاط قوت - آگاهی از نقاط ضعف - تصویر خود واقع‌بینانه - آگاهی از حقوق و مسئولیت‌ها - توضیح ارزش‌ها - انگیزش برای شناخت.
۲	همدلی	علاقه داشتن به دیگران - تحمل افراد مختلف - دوست‌داشتنی‌تر شدن (دوست‌یابی) - احترام قائل شدن برای دیگران
۳	ارتباط مؤثر	ارتباط کلامی و غیرکلامی مؤثر - ابراز وجود - مذاکره و گفت‌وگو - غلبه بر خجالت - گوش دادن
۴	روابط بین فردی	همکاری و مشارکت - اعتماد به گروه - تشخیص مرزهای بین فردی مناسب - دوست‌یابی - شروع و خاتمه ارتباطات .
۵	تصمیم‌گیری	تعیین اهداف واقع‌بینانه - برنامه‌ریزی و پذیرش مسئولیت اعمال خود - تصمیم‌گیری فعالانه بر مبنای آگاهی از حقایق - تصمیم‌گیری بر مبنای ارزیابی دقیق موقعیت‌ها - آمادگی برای تغییر دادن تصمیم‌ها برای انطباق با موقعیت‌های جدید.
۶	حل مسئله	تشخیص مشکلات علل و ارزیابی دقیق - انتخاب فرضیات مختلف برای حل مشکل - بررسی و جمع‌آوری شواهد - ترکیب ایده‌ها و فرضیات - انتخاب راه‌حل مناسب و حل مشکل
۷	تفکر خلاق	تشخیص راه‌حل‌های جدید برای مشکلات - یادگیری فعال (جست‌وجوی اطلاعات جدید) - تشخیص حق انتخاب‌های دیگر (برای تصمیم‌گیری) - داشتن ابتکار و انعطاف در مسائل - تشخیص راه‌حل‌های جدید برای مشکلات
۸	تفکر انتقادی	ادراک تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتار - آگاهی از نابرابری، پیش‌داوری‌ها و بی‌عدالتی‌ها - طرح سؤال مناسب - واقف شدن به این مسئله که دیگران همیشه درست نمی‌گویند - آگاهی از نقش یک شهروند مسئول - جمع‌آوری شواهد و دلایل برای رد یا قبول یک موضوع
۹	توانایی مقابله با هیجانات	شناخت هیجانات خود و دیگران - ارتباط هیجان‌ها با احساسات، تفکر و رفتار - مقابله با ناکامی، خشم، بی‌حوصلگی، غمگینی، ترس و اضطراب - مقابله با هیجان‌های شدید دیگران
۱۰	توانایی مقابله با استرس	مقابله با موقعیت‌هایی که قابل تغییر نیستند - استراتژی‌های مقابله‌ای برای موقعیت‌های دشوار (فقدان، طرد، انتقاد) - مقابله با مشکلات بدون توسل به مصرف مواد - آرام ماندن در شرایط فشار

اهداف پژوهش

هدف اصلی: بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم

اهداف فرعی:

بررسی میزان توجه به خودآگاهی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به همدلی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به روابط بین فردی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به ارتباط مؤثر در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به تصمیم‌گیری در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به حل مسئله در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به تفکر خلاق در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به تفکر انتقادی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به مقابله با هیجانات در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

بررسی میزان توجه به مقابله با استرس در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

سؤال‌های پژوهش

میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم در چه حد است؟

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کمی آنتروپی‌شانون استفاده شد. واحد تحلیل؛ صفحات (متون، پرسش‌ها، تمرین‌ها، تصاویر) بود. جامعه آماری این پژوهش کتاب درسی مطالعات

اجتماعی پایه پنجم ابتدایی می‌باشد. به منظور اطمینان بیشتر نمونه آماری برابر با جامعه در نظر گرفته شد. سپس طبق مراحل تحلیل محتوای آنتروپی‌شان پژوهش انجام گرفت.

مرحله اول : ماتریس فراوانی‌های به دست آمده باید بهنجار شود بدین منظور از فرمول زیر استفاده می‌کنیم:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (j = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n)$$

مرحله دوم : بار اطلاعاتی هر مقوله با فرمول زیر محاسبه شود:

$$E = -K \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad (j = 1, 2, \dots, n)$$

مرحله سوم : ضریب اهمیت هر مقوله محاسبه شود. هر مقوله‌ای که بار اطلاعاتی بیشتری داشته باشد ضریب اهمیت بیشتری هم خواهد داشت. بدین منظور

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

از فرمول زیر استفاده می‌گردد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یافته‌ها :

جدول ۲- میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی در کتاب تعلیمات اجتماعی پنجم ابتدایی

مؤلفه‌های مهارت زندگی	صفحات	فروانی	درصد
مهارت خودآگاهی	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، کار برگ ۱ و ۲	۷	۱۵،۵
مهارت همدلی	۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲	۴	۸،۸
مهارت روابط بین فردی	۲، ۱۷، ۳	۳	۶،۶
مهارت ارتباط مؤثر	۱، ۵، ۴	۴	۸،۸
مهارت مقابله با استرس	۱۱، ۱۰، کار برگ ۲	۳	۶،۶
مهارت مدیریت برهیجان‌ها	۹، ۸، ۷، کار برگ ۲	۴	۸،۸
مهارت حل مسئله	۳، ۷۳، ۵۴، ۴۸، ۳۹، ۲۶	۵	۱۱،۱
مهارت تصمیم‌گیری	۹، ۱۸	۲	۴،۴
مهارت تفکر خلاق	۸، ۱۰، ۷، ۵۴، ۴۹، ۴۸، ۴۵، ۳۱، کار برگ ۱۰	۸	۱۷،۷
مهارت تفکر نقادانه	۷، ۴۵، ۴۴، ۸، ۱۰، کار برگ ۸	۵	۱۱،۱
جمع		۴۵	۱۰۰

جدول ۳- اطلاعات به دست آمده از روش آنتروپی شان

مؤلفه‌های مهارت زندگی	داده‌های بهنجار شده	مقدار بار اطلاعاتی (Pij)	ضریب اهمیت (Ej)
مهارت خودآگاهی	۰,۱۵۵	۰,۱۲۵	۰,۱۱۰
مهارت همدلی	۰,۰۸۸	۰,۰۹۳	۰,۰۸۲
مهارت روابط بین فردی	۰,۰۶۶	۰,۰۷۷	۰,۰۶۸
مهارت ارتباط مؤثر	۰,۰۸۸	۰,۰۹۳	۰,۰۸۲
مهارت مقابله با استرس	۰,۰۶۶	۰,۰۷۷	۰,۰۶۸
مهارت مدیریت برهیجان‌ها	۰,۰۸۸	۰,۰۹۳	۰,۰۸۲
مهارت حل مسئله	۰,۱۱۱	۰,۱۹	۰,۱۶
مهارت تصمیم‌گیری	۰,۰۴۴	۰,۰۵۹	۰,۰۵۲
مهارت تفکر خلاق	۰,۱۷۷	۰,۵۷	۰,۵۰۴
مهارت تفکر نقادانه	۰,۱۱۱	۰,۱۹	۰,۱۶

طبق جدول بالا به ترتیب مهارت تفکر خلاق، (حل مسئله، تفکر نقادانه)، خودآگاهی، (همدلی، ارتباط مؤثر، مدیریت هیجان‌ها)، (روابط بین فردی، مقابله با استرس) و مهارت تصمیم‌گیری از اهمیت بیشتری برخوردار هستند.

بحث و نتیجه‌گیری :

به‌طور کلی با توجه به نتایج به دست آمده در این پژوهش، می‌توان گفت میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم بسیار کم است. از بین مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی، بیش‌ترین مقدار مربوط به مهارت تفکر خلاق (۱۷,۷ درصد) و درجه اهمیت ۰,۵۰۴ و کم‌ترین مقدار مربوط به مهارت تصمیم‌گیری (۴,۴ درصد) و درجه اهمیت ۰,۰۵۲ می‌باشد. نتایج این پژوهش با بخشی از پژوهش ایلخان (۱۳۹۷) هم سو می‌باشد.

ایلخان (۱۳۹۷) در پژوهش خود این نتیجه رسید که حل^۳ مسئله در سه کتاب تعلیمات اجتماعی چهارم و پنجم و ششم دارای فراوانی زیاد و مقابله با استرس، مدیریت هیجان دارای فراوانی کم بوده است. با توجه به این که یکی از اهداف کتب تعلیمات اجتماعی آماده کردن دانش آموزان برای ورود به زندگی آینده می باشد لازم است برنامه ریزان در تدوین کتب درسی به مؤلفه های مهارت های زندگی توجه بیشتری نمایند و معلمان از محتوای تکمیلی^۱ جهت پرورش این مؤلفه ها استفاده نمایند تا این مهارت از همان سال های ابتدایی در کودکان نهادینه شود تا بتوانند در مقابله با موقعیت ها و عوامل آسیب زا از خود مراقبت نموده و واکنش مناسب دهند. ایجاد کارگاه های آموزشی توسط آموزش و پرورش یا تدوین فیلم های مرتبط می تواند در این زمینه مؤثر واقع شود.

۱ معلمان می توانند از کتاب ۱۰۱ بازی برای آموزش مهارت های زندگی به کودکان ۹ تا ۱۵ سال با نوشته ی آلیسون بارتل و ترجمه ی امیر جهانیان نجف آبادی استفاده نمایند.

منابع

- براهویی، بهزاد؛ عارفی، محبوبه و محمدی چابکی، رضا (۱۳۹۵). مهارت‌های زندگی در برنامه درسی مقطع دبستان: ضرورت و بایست‌ها. اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران، قم، ۲۵ خرداد.
- ادیب، یوسف و فردانش، هاشم (۱۳۸۲). مهارت‌های زندگی موردنیاز دانش‌آموزان مقطع راهنمایی. نشریه دانشور، ۱۰(۳)، ۴۰-۲۱.
- ایلخان، فاطمه (۱۳۹۷). تحلیل برنامه درسی از نظر پرداختن به مهارت‌های زندگی در کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. اولین همایش ملی و اولین همایش بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
- حجت پناه، شیوا و گلچین نیا، زهرا (۱۳۹۰). تبیین ضرورت آموزش مهارت‌های زندگی در مدارس. اولین همایش ملی آموزش در ایران ۱۴۰۴. تهران، ۸ آبان.
- راد فر، شکوفه و حمیدی، فریده (۱۳۸۷). راهنمای آموزش مهارت‌های زندگی. تهران: پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان.
- سپاه منصور، مژگان (۱۳۸۶). تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر انگیزه‌ی پیشرفت، خود احترامی و سازگاری اجتماعی. اندیشه و رفتار، زمستان، ۶: ۸۵-۹۳.
- ولی زاده، علیرضا (۱۳۸۱). آموزش مهارت‌های زندگی. مجله اطلاعات علمی، ۱۷(۵)، ۳۴.
- قاسمی فرد، احمد؛ پور کوهستانی، محمدقلی و عابدینی آکردی، محمد (۱۳۹۴). کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در علوم تربیتی و روانشناسی و آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران - انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین و مرکز مطالعات و تحقیقات، ۸ دی.
- عمومی اسرمی، احسان؛ نوری چوکلائی، محمد و نورانی رودپشتی، سعید (۱۳۹۴). سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی. تهران - تحقیقات اسلامی سروش مرتضوی، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار، ۱۵ دی.

پیشگیری اولیه از اعتیاد و رفتارهای پرخطر (۱۳۹۵). کتاب معلم (راهنمای تدریس) دوره ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی .

Botvin, G. J., & Kantor, W. (2007). Preventing alcohol and tobacco use through life skills training. *Journal of Alcohol Research & Health*, 24 (4), 8-25.

Hatfield, A. (2002). Family education: Theory and practice. San Francisco: Jossey-Bas.-Kingsnorth, S, Healy, H, Macarthur, C (2007). Preparing for Adulthood: A systematic review of Life skill programs for youth with physical disabilities. *Journal of Adolescent Health*; 41: 323-332.

Wichroski, A. (1995). Preliminary analysis of family life Skill Program. Presented at the national association for welfare research and statistics annual workshop, Cleveland, Ohio: August , 12.

Ragamayi, M. P., & Babu, J. (2020). Civic Responsibility and Life Skills of School Children. *Studies in Indian Place Names*, 40(70), 184-195.

Cronin, L., Marchant, D., Johnson, L., Huntley, E., Kosteli, M. C., Varga, J., & Ellison, P. (2020). Life skills development in physical education: A self-determination theory-based investigation across the school term. *Psychology of Sport and Exercise*, 101711.

Prajapati, R., Sharma, B., & Sharma, D. (2017). Significance of life skills education. *Contemporary Issues in Education Research (CIER)*, 10(1), 1-6.

Evaluating the Content of Elementary Fifth Social Studies Book on Attention to Life Skills Components Based on Shannon Entropy Technique

Mohaddeseh Saffarieh¹

Alimohammad Rezaei²

Abstract:

Today, in spite of profound cultural changes and changes in lifestyles, many people lack the essential skills to deal with life issues, making them vulnerable to the problems and problems of everyday life. Life skills are skills that are taught to enhance a person's psychosocial abilities and enable one to deal effectively with the needs and struggles of life. The fifth elementary social is the components of life skills. Their method of quantitative content analysis is used to analyze the content of the book. The results showed that all the components of life skills in the social education textbook were taken into consideration. Among these, the highest value was related to creative thinking skills (17.7%) and with significance coefficient 0.504 and least significant. Decision making skills (404%) and significance coefficient are 0.052. Therefore, it is necessary to develop measures for the development of low frequency components in students of thought.

Keywords: Social Studies, Content Analysis, Life Skills, Elementary Fifth, Shannon Entropy

¹ - MA In Educational Psychology ,Semnan University

² - Associate Professor, Department of Educational Sciences, Education, Exceptional Children, Semnan University